



Ενότητα 14^η: Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας

Δημήτρης Σ. Νικηφόρος

ΜΔΕ Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικής Επιστήμης (ΑΠΘ)
Βοηθός Έρευνας & Διδασκαλίας Έδρας Jean Monnet



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

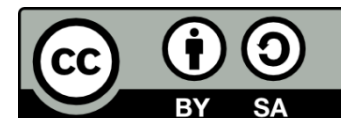


ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ



Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.



Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.



Περιεχόμενα ενότητας

- Νομικό status του Προέδρου της Δημοκρατίας (ΠτΔ)
- Ο ΠτΔ ως «ρυθμιστής του πολιτεύματος»
- Προσόντα και κωλύματα εκλογιμότητας ΠτΔ
- Διαδικασία εκλογής (οι ψηφοφορίες, το ζήτημα του δικαστικού ελέγχου της εκλογής του ΠτΔ)
- Τα προεδρικά ασυμβίβαστα
- Η προεδρική χορηγία
- Ο όρκος και η έναρξη της προεδρικής θητείας
- Η λήξη της προεδρικής θητείας
- Η διαδικασία αναπλήρωσης του ΠτΔ
- Η περιορισμένη ευθύνη του ΠτΔ & η διαδικασία απόδοσης ποινικής ευθύνης στον ΠτΔ
- Οι προεδρικές αρμοδιότητες (ρυθμιστικές, διεθνούς παραστάτη, νομοθετικές, εκτελεστικές) και οι αρχές που τις διέπουν (ο κανόνας της προσυπογραφής και η εξαίρεσή του: οι άνευ προσυπογραφής πράξεις του ΠτΔ, ο κανόνας της δημοσιότητας, το τεκμήριο της αναρμοδιότητας)



Σκοποί ενότητας

- Να κατανοηθεί η θέση του ΠτΔ στο πολίτευμα της προεδρευόμενης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας ως «ρυθμιστή του πολιτεύματος».
- Να παρουσιαστούν τα προσόντα εκλογιμότητας, τα κωλύματα εκλογιμότητας στη θέση του ΠτΔ και τα προεδρικά ασυμβίβαστα.
- Να καταστεί σαφής η διαδικασία εκλογής ΠτΔ και οι διαφορές που διέπουν την περίπτωση κανονικής λήξης από εκείνη της πρόωρης λήξης του απερχόμενου ΠτΔ.
- Να αποσαφηνιστεί το ζήτημα δικαστικού ελέγχου της εκλογής ΠτΔ.
- Να κατανοηθεί η διαδικασία αναπλήρωσης του ΠτΔ.
- Να καταστεί σαφής η περιορισμένη ευθύνη του ΠτΔ και να παρουσιαστεί η διαδικασία για την απόδοση ποινικής ευθύνης στον ΠτΔ.
- Να κατηγοριοποιηθούν οι αρμοδιότητες του ΠτΔ και να αναλυθούν οι αρχές που διέπουν τις προεδρικές αρμοδιότητες.



Γενικά περί του νομικού status του ΠτΔ

- Άρθρο 1 παρ. 1 Συντ.

«Το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία.»

όχι Βασιλευόμενη όχι Προεδρική

- Ο ΠτΔ είναι το όργανο που βρίσκεται στη θέση του Βασιλέα.

άμεσο(όχι ανώτατο) & μονοπρόσωπο, σχηματίζει σύνθετο (με Υπουργούς)

- Αρχηγός της εκτελεστικής λειτουργίας (26§2 Συντ.)

Παράγων της νομοθετικής λειτουργίας (26§1 Συντ.)

«Διεθνής παραστάτης της χώρας» (36§1 Συντ.)

«Ρυθμιστής του Πολιτεύματος» (30§1 εδ. α' Συντ.)



Ο ΠτΔ ως «Ρυθμιστής του Πολιτεύματος» (I)

- Το μοναδικό όργανο για το οποίο το Συντ. ορίζει όχι μόνο τι κάνει (αρμοδιότητες), αλλά και τι είναι («ρυθμιστής του πολιτεύματος», βλ. 30§1 εδ. α' Συντ.)

↓ έχει κανονιστικό περιεχόμενο

- «Ρυθμιστής»: όχι εκείνος που «προσδιορίζει» το πολίτευμα/ προκαθορισμένο στο Συντ.
- «Ρυθμίζω»: «αποκαθιστώ, φέρνω εις ρυθμόν, διευθετώ, διορθώνω»
- «Ρυθμιστής του πολιτεύματος»: αυτός που διευθετεί την ισορροπία του πολιτεύματος χρειάζεται **αρμοδιότητα ουσιαστικής παρέμβασης**
- Βλ. υπό το Συντ. 1975 (ενδεικτικά):

α) παύση της κυβέρνησης

β) διάλυση της Βουλής, λόγω προφανούς δυσαρμονίας προς το λαϊκό αίσθημα

γ) δυνατότητα προκήρυξης δημοψηφίσματος

(Βλ. Φ. Σπυρόπουλου, Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σ. 346-348 &

Κ. Χρυσόγονου, Συνταγματικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003, σ. 567-572)



Ο ΠτΔ ως «Ρυθμιστής του Πολιτεύματος» (II)

- Μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 1986, ποιο το νόημα του όρου;
 - υποδηλώνει το κύρος του αξιώματος/ έκφραση συνέχειας, διάρκειας και ενότητας του κράτους/ πολιτική «αχρωματοψία»/ διαμεσολάβηση μεταξύ Κυβέρνησης-Βουλής: διασφάλιση κυβερνητικής σταθερότητας
 - εκπλήρωση του ρυθμιστικού ρόλου όχι μόνο με την άσκηση των αρμοδιοτήτων του, αλλά και με τις άτυπες ενέργειές του κατά τη δημόσια παρουσία του στην πολιτειακή ζωή/ με τον άτυπο δημόσιο λόγο του [**Προϋπόθεση:** η ρητή/ τεκμαιρόμενη συναίνεση της κυβέρνησης]
- «3 rights – the right to be consulted, the right to encourage, the right to warn»
(βλ. Φ. Σπυρόπουλου, Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σ. 346-348 &
Κ. Χρυσόγονου, Συνταγματικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003, σ. 567-572)



Προσόντα & κωλύματα εκλογιμότητας

- Α) Προσόντα εκλογιμότητας [πρέπει να υφίστανται ΉΔΗ κατά την 1^η ψηφοφορία]

Άρθρο 31 Συντ.

«Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να εκλεγεί όποιος είναι Έλληνας πολίτης πριν από πέντε τουλάχιστον έτη [ελληνική ιθαγένεια], έχει από πατέρα ή μητέρα [μετά την αναθεώρηση του 2001] ελληνική καταγωγή, έχει συμπληρώσει το τεσσαρακοστό έτος της ηλικίας του και έχει τη νόμιμη ικανότητα του εκλέγειν [στις βουλευτικές εκλογές: άρθρο 51§3 Συντ.].»

- Β) Κωλύματα εκλογιμότητας

- Άρθρο 30 Συντ.

«5. Επανεκλογή του ίδιου προσώπου επιτρέπεται μία μόνο φορά.» [ανεξάρτητα αν η 1^η και 2^η εκλογή συνεχόμενες/ η πρόωρη λήξη μίας ή και των δύο θητειών δεν δικαιολογεί τρίτη: όχι ανώτατο όριο η δεκαετία]

- Άρθρο 32 Συντ.

«Ερμηνευτική δήλωση: [δημιουργείται ΜΟΝΟ κατά την 1^η προεδρική θητεία]

Πρόεδρος της Δημοκρατίας που παραιτείται πριν από τη λήξη της θητείας του δεν μπορεί να λάβει μέρος στην εκλογή που επακολουθεί [ισχύει για όλες τις φάσεις της προεδρικής εκλογής] εξαιτίας της παραίτησής του. [δεν ισχύει για την 2^η εκλογή αν αυτή δεν είναι συνεχόμενη]»



Η διαδικασία εκλογής του ΠτΔ

- Άρθρο 32 Συντ. [προτάσεις υποψηφιοτήτων: ΜΟΝΟ οι κοινοβουλευτικές ομάδες (ΚτΒ)/ όχι δεσμευτικές (60§1)

«1. [εκλογή λόγω κανονικής λήξης θητείας] Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας από τη Βουλή [είτε βρίσκεται σε τακτική είτε σε έκτακτη σύνοδο] γίνεται με ονομαστική [φανερή (αναθ. 1986)/ για να διαφυλάσσεται το κύρος των υποψηφίων: όχι συζήτηση + αιτιολόγηση ψήφου] ψηφοφορία και σε ειδική συνεδρίαση, που συγκαλείται από τον Πρόεδρο της Βουλής έναν τουλάχιστο μήνα πριν λήξει η θητεία του εν ενεργεία Προέδρου [το minimum χρονικό διάστημα/ το maximum; εύλογος χρόνος/ επίκαιρος χαρακτήρας εκλογής/ όχι κομματικές σκοπιμότητες/ αν πλησιάζει το τέλος της βουλευτικής περιόδου: εκλογή από την επόμενη/ αν εξελιχθεί ολόκληρη η διαδικασία εκλογής (2 βουλές): να έχει τελειώσει 1 μήνα πριν τη λήξη της θητείας του απερχόμενου] της Δημοκρατίας, κατά τα οριζόμενα στον Κανονισμό της Βουλής.

[εκλογή λόγω πρόωρης λήξης θητείας] Σε περίπτωση οριστικής αδυναμίας του Προέδρου της Δημοκρατίας να εκπληρώσει τα καθήκοντά του, κατά τους ορισμούς του άρθρου 34 παράγραφος 2, καθώς επίσης και σε περίπτωση που ο Πρόεδρος παραιτηθεί, πεθάνει ή κηρυχθεί έκπτωτος κατά τις διατάξεις του Συντάγματος, η συνεδρίαση της Βουλής για την εκλογή νέου Προέδρου της Δημοκρατίας συγκαλείται μέσα σε δέκα ημέρες το αργότερο αφότου έληξε πρόωρα η θητεία του προηγούμενου Προέδρου.

2. Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας γίνεται σε κάθε περίπτωση για πλήρη θητεία. ...

5. Αν η Βουλή είναι απύουσα, συγκαλείται εκτάκτως [ορθότερο: «ειδικώς»] για να εκλέξει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, κατά τους ορισμούς της παραγράφου 4. [λάθος εκ παραδρομής;/ ορθό: παρ. 1] Αν η Βουλή έχει διαλυθεί με οποιονδήποτε τρόπο, η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας αναβάλλεται ώσπου να συγκροτηθεί σε σώμα η νέα Βουλή και μέσα σε είκοσι ημέρες, το αργότερο, από τη συγκρότησή της, σύμφωνα με όσα ορίζονται στις παραγράφους 3 και 4, αφού τηρηθούν και οι ορισμοί της παραγράφου 1 του άρθρου 34..»



Οι ψηφοφορίες

• Άρθρο 32 Συντ. [Ελληνική πρωτοτυπία/ Το έχει μιμηθεί το Συντ. της Μολδαβίας (άρθρο 78)]

«[Πρώτη φάση] 3. Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται εκείνος που συγκέντρωσε την πλειοψηφία των **δύο τρίτων του συνολικού αριθμού των βουλευτών** [1^η ψηφοφορία/ βλ. εκλογή Κ. Τσάτσου (1975), Κ. Στεφανόπουλου (2000), Κ. Παπούλια (2005 & 2010)]. Αν δεν συγκεντρωθεί η πλειοψηφία αυτή, η **ψηφοφορία επαναλαμβάνεται** ύστερα από **πέντε ημέρες** [2^η ψηφοφορία]. Αν δεν επιτευχθεί ούτε στη δεύτερη ψηφοφορία η οριζόμενη πλειοψηφία, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ακόμη μία φορά ύστερα από **πέντε ημέρες**, οπότε εκλέγεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκείνος που συγκέντρωσε την **πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών** [3^η ψηφοφορία/ βλ. εκλογή Κ. Καραμανλή (1980), Χρ. Σαρτζετάκη (1985), Κ. Στεφανόπουλου (1995)].

4. [Εκλογές] Αν δεν επιτευχθεί ούτε και στην τρίτη ψηφοφορία η αυξημένη αυτή πλειοψηφία, η **Βουλή διαλύεται μέσα σε δέκα ημέρες** από την ψηφοφορία, και **προκηρύσσεται εκλογή** για ανάδειξη νέας Βουλής. [βλ. και 35§2 περ. γ' Σ.]

[Δεύτερη φάση] Η **Βουλή που αναδεικνύεται από τις νέες εκλογές**, αμέσως **μόλις συγκροτηθεί σε σώμα**, εκλέγει με **ονομαστική ψηφοφορία** Πρόεδρο της Δημοκρατίας με την **πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών** [1^η ψηφοφορία (4^η)]. Αν δεν επιτευχθεί η πλειοψηφία αυτή, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται μέσα σε **πέντε ημέρες** και εκλέγεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκείνος που συγκέντρωσε την **απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών** [2^η ψηφοφορία (5^η), βλ. εκλογή Κ. Καραμανλή (1990)]. Αν δεν επιτευχθεί ούτε αυτή η πλειοψηφία, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ακόμη μία φορά, ύστερα από **πέντε ημέρες**, **μεταξύ των δύο προσώπων που πλειοψήφησαν** και θεωρείται ότι έχει εκλεγεί Πρόεδρος της Δημοκρατίας **εκείνος που συγκέντρωσε τη σχετική πλειοψηφία** [3^η ψηφοφορία (6^η)].» [από τη 2^η έως την 5^η ψηφοφορία δεν αποκλείεται η εκάστοτε υποβολή νέων υποψηφιοτήτων/ στην 6^η, όμως: **έγκυρες ΜΟΝΟΝ οι ψήφοι υπέρ των 2 επικρατέστερων της 5^{ης}**]

[αν μετά την 6^η ψηφοφορία προκύψει ισοψηφία: κλήρωση (πάγιος τρόπος αντιμετώπισης ισοψηφιών σε εκλογή προσώπων/ όχι εφαρμογή 67 εδ. β' Συντ.)]



Δικαστικός έλεγχος της εκλογής;

- **Όχι** δυνατότητα κύριου δικαστικού ελέγχου συνταγματικότητας
 - α) Δεν καθιερώνεται στο Συντ. ελεγκτική αρμοδιότητα ούτε του ΑΕΔ ούτε κανενός άλλου δικαστηρίου
 - β) Όχι δυνατότητα ακυρωτικού ελέγχου κατά το 95§1 περ. α' Συντ. (Βουλή όχι διοικητική αρχή)
 - γ) Έλλειψη σχετικής αρμοδιότητας σε κοινή δικονομική νομοθεσία (εξωτερική αυτονομία της Βουλής)
- **Όχι** δυνατότητα παρεμπόπτοντος δικαστικού ελέγχου συνταγματικότητας
 - α) αντικείμενο ελέγχου εξωτερικής τυπικής συνταγματικότητας: η έλλειψη υπογραφής του ΠτΔ/ όχι η διαδικασία προεδρικής εκλογής (δέσμευση από πρακτικό εκλογής Προέδρου)
 - β) θα ξεπερνούσε τις θεσμικές δυνατότητες του δικαιοδοτικού μας συστήματος
 - γ) θα προκαλούσε πολιτειακή ανωμαλία
- **Εξαίρεση:** σε περίπτωση που εκλογικές παραβάσεις θα θεωρούνταν ως απόπειρα κατάλυσης του Συντ. (η δικαστική άρνηση εφαρμογής νόμων ή π.δ. υπογεγραμμένων από «ΠτΔ» —> έρεισμα σε 87§2 και 120§4 Συντ.)

(βλ. Κ. Χρυσόγονου, Συνταγματικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003, σ. 579-581)



Τα προεδρικά ασυμβίβαστα & η προεδρική χορηγία

- **Άρθρο 30 Συντ.** [\[η άρση του ασυμβίβαστου ΠΡΙΝ την ορκωμοσία\]](#)

«2. Το αξίωμα του Προέδρου είναι ασυμβίβαστο με οποιοδήποτε άλλο αξίωμα, θέση ή έργο.»

- ευρύτατο/ απόλυτη διατύπωση/ καταλαμβάνει οτιδήποτε, δημόσιο ή ιδιωτικό

- Ο αναδεικνυόμενος στο αξίωμα του ΠτΔ οφείλει καταρχήν να απέχει πλήρως όχι μόνο από την επαγγελματική, αλλά και από κάθε άλλη δραστηριότητα (βλ. πχ Κ. Τσάτσο, ο οποίος, μετά την εκλογή του ως ΠτΔ, απέβαλε την ιδιότητα του μέλους της Ακαδημίας Αθηνών)

- Το επιστημονικό (συγγραφικό/ καλλιτεχνικό) έργο συνιστά «έργο» κατά το άρθρο 30§2 Συντ.;

- (Κ. Τσάτσος): «η απασχόληση του Προέδρου εις καθαρώς πνευματικής εργασίας, συγγραφικής ή επιστημονικής δεν περιλαμβάνεται εις οιονδήποτε περιορισμόν», υπό την προϋπόθεση ότι δεν συνδυάζεται με οικονομικό όφελος άξιο λόγου

- Όχι δυνατότητα δικαστικού ελέγχου συνδρομής ασυμβίβαστου (Εξαίρεση: ΜΟΝΟ μέσω 49 Συντ.)

- *Ratio* ευρύτητας προεδρικού ασυμβίβαστου: ο φορέας του αξιώματος προσωποποιεί την ενότητα και συνέχεια της πολιτείας/ αντίστοιχη και η *ratio* της προεδρικής χορηγίας (ΟΧΙ αποδοχές, ούτε αποζημίωση)

- **Άρθρο 33 Συντ.**

«3. Νόμος ορίζει τη χορηγία που καταβάλλεται στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας...» (ν. 565/1977)

- 4πλάσια της βουλευτικής αποζημίωσης (ίδια φορολογία με αυτήν) + ως έξοδα παραστάσεως: ποσό ίσο με το 1/3 της χορηγίας (αφορολόγ.)/ τέως ΠτΔ: ½ χορηγίας + σύνταξη στα μέλη των οικογενειών τους μετά θάνατον

(Βλ. Φ. Σπυρόπουλου, Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σ. 349 &

Κ. Χρυσόγονου, Συνταγματικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003, σ. 572-574)



Ο όρκος & η προεδρική θητεία (έναρξη)

- Άρθρο 30 Συντ.

«1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας... Εκλέγεται από τη Βουλή για **περίοδο πέντε ετών** [όχι μόνο για το υπόλοιπο της θητείας του προκατόχου του, σε περίπτωση πρόωρης λήξης, βλ. 32§2 Συντ.]...

3. Η προεδρική περίοδος **αρχίζει από την ορκωμοσία** του Προέδρου...»

- Άρθρο 33 Συντ.

«1. Ο εκλεγόμενος Πρόεδρος της Δημοκρατίας αναλαμβάνει την άσκηση των καθηκόντων **από την επομένη της ημέρας που έληξε η θητεία του απερχόμενου** [συνεχές όργανο/ μέχρι την ανάληψη των καθηκόντων του νεοεκλεγέντος, ΠτΔ ο «απερχόμενος»] Προέδρου, σε όλες τις άλλες περιπτώσεις [πρόωρη λήξη] **από την επομένη της εκλογής του.**

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, **πριν αναλάβει την άσκηση των καθηκόντων** του, δίνει ενώπιον της Βουλής τον ακόλουθο **όρκο [θρησκευτικό]**: «*Ορκίζομαι στο όνομα της Αγίας και Ομοούσιας και Αδιαίρετης Τριάδας να φυλάσσω το Σύνταγμα και του νόμους, να μεριμνώ για την πιστή τους τήρηση, να υπερασπίζω την εθνική ανεξαρτησία και την ακεραιότητα της Χώρας, να προστατεύω τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των Ελλήνων και να υπηρετώ το γενικό συμφέρον και την πρόοδο του Ελληνικού Λαού*». [όχι προσόν εκλογιμότητας το να πρεσβεύει κανείς την (ορθόδοξη) χριστιανική θρησκεία (βλ. όμως Συντ. 1952)/ η ορκωμοσία: προϋπόθεση για την ανάληψη των καθηκόντων, όχι για την εκλογή/ ερμηνεία της διάταξης υπό το φως του άρθρου 13§1 εδ. β' Συντ.]



Η λήξη της προεδρικής θητείας

- **A) Κανονική:** την ημέρα συμπλήρωσης της πενταετίας από την έναρξή της
 - Παρατείνεται σε 2 περιπτώσεις:
 - 1) σε περίπτωση πολέμου, μέχρι τη λήξη του (30§4 Συντ.)
 - 2) σε περίπτωση καθυστέρησης της εκλογής νέου ΠτΔ, μέχρι την ανάδειξή του (32§6 Σ.)
- **B) Πρόωρη:**
 - παραίτηση, θάνατος, έκπτωση (32§1 Συντ.)
 - αδυναμία ΠτΔ να ασκήσει τα καθήκοντά του για χρονικό διάστημα περισσότερο των 30 ημερών

Άρθρο 34 Συντ.

«2. **[Πρώτη φάση]** Αν η **αδυναμία [ανικανότητα του ΠτΔ, για λόγους υγείας να ανταποκριθεί στοιχειωδώς στα καθήκοντά του]** του Προέδρου της Δημοκρατίας να ασκήσει τα καθήκοντά του παρατείνεται **πέρα από τριάντα ημέρες**, συγκαλείται υποχρεωτικά η **Βουλή [σε ειδική σύνοδο]**, ακόμη και αν αυτή έχει διαλυθεί, για να αποφασίσει **[ονομαστική ψηφοφορία/ την πρόταση υποβάλλει η Κυβέρνηση (ΚτΒ)]** με την **πλειοψηφία των τριών πέμπτων του συνόλου των μελών της [η ίδια αυξημένη πλειοψηφία της 3^{ης} εκλογής]**, αν συντρέχει περίπτωση εκλογής νέου Πρόεδρου.

[Δεύτερη φάση] Σε καμία πάντως περίπτωση η εκλογή νέου Προέδρου της Δημοκρατίας **δεν μπορεί να καθυστερήσει περισσότερο από έξι συνολικά μήνες**, αφότου άρχισε η αναπλήρωσή του που προκλήθηκε από αδυναμία του.»



Η αναπλήρωση του ΠτΔ

- Άρθρο 34 Συντ.

«1. Τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, όταν **απουσιάζει στο εξωτερικό [μέχρι τις 10 ημέρες άσκηση εκεί των καθηκόντων του, πχ σε πρεσβεία: ελληνικό έδαφος]** περισσότερο από **δέκα ημέρες**, αν πεθάνει, παραιτηθεί, κηρυχθεί έκπτωτος [*sede vacante*] ή αν κωλύεται για οποιοδήποτε λόγο να ασκήσει τα καθήκοντά του [*sede plena*], τον **αναπληρώνει προσωρινά [όχι αυτοδίκαιη αντικατάσταση του αρχηγού του κράτους από δημόσιο λειτουργό αποκλειστικά επιφορτισμένο με την αποστολή αυτή, βλ. Αντιπρόεδρος ΗΠΑ] ο Πρόεδρος της Βουλής [υποχρεούται να ασκήσει την αναπλήρωση, άλλως 259 ΠΚ/ αρμοδιότητα]**, αν δεν υπάρχει Βουλή [μεταξύ περιόδων], **ο Πρόεδρος της τελευταίας Βουλής** και, αν αυτός αρνείται [έλλειψη πολιτικής ευθύνης/ έχει παύσει η αρμοδιότητά του] ή δεν υπάρχει, **η Κυβέρνηση συλλογικά**. Κατά την περίοδο της αναπλήρωσης του Προέδρου δεν εφαρμόζονται [**διαφορετικό νομικό καθεστώς αναπληρωτή ΠτΔ στις αρμοδιότητες που αυτός διαθέτει**] οι **διατάξεις για τη διάλυση της Βουλής [η αναπλήρωση οδηγεί κατά κανόνα σε εκλογή ΠτΔ, η οποία μπορεί να επιβάλλει αυτοδίκαιη διάλυση]**, με εξαίρεση την περίπτωση του άρθρου 32 παρ. 4, καθώς και οι διατάξεις για την **παύση της Κυβέρνησης** και την **προσφυγή σε δημοψήφισμα**, κατά τις διατάξεις του άρθρου 38 παράγραφος 2 και του άρθρου 44 παράγραφος 2. [**σοβαρό ζήτημα εναρμόνιση εδ. β' με άρθρα 37, 38 και 41 Συντ.: ουσιαστικές αρμοδιότητες ΠτΔ πριν την αναθ. 1986/ έχουν χάσει πλέον τη σημασία τους**»

- Case Study: η «ψήφος Αλευρά» (βλ. διεξοδικά *Κ. Χρυσόγονου*, Συνταγματικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2003, σ. 581-585)



Η περιορισμένη ευθύνη του ΠτΔ

• Άρθρο 49 Συντ. [εξαιρετικό δίκαιο/ ΔΕΝ ισχύει για τον αναπληρωτή ΠτΔ]

«1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας **δεν ευθύνεται οπωσδήποτε για πράξεις [και παραλείψεις] που έχει ενεργήσει κατά την άσκηση των καθηκόντων του** [ούτε πολιτική, ούτε ποινική, ούτε αστική ευθύνη/ ονομαστικές αρμοδιότητες: η πολιτική επιλογή=ευθύνη στην Κυβέρνηση + κανόνας προσηγογραφίας], παρά **μόνο [εξαίρεση] για έσχατη προδοσία** [χρησιμοποίηση του προεδρικού αξιώματος και των συνταγματικών αρμοδιοτήτων του για την κατάλυση ή δια τη βία μεταβολή του πολιτεύματος (ή και απόπειρα), βλ. 2§2 ν. 265/1977/ ποινή: ισόβια ή πρόσκαιρη κάθειρξη, έκπτωση από το αξίωμα και ισόβια ή πρόσκαιρη στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων/ παραγραφή: 2ετής, από την ημέρα τέλεσης, βλ. όμως 120§4 Συντ.] **ή παραβίαση με πρόθεση, του Συντάγματος** [η έκδοση πράξης ή άλλη ενέργεια ή παράλειψη αντίθετη σε επιτακτική συνταγματική διάταξη, από εκείνες που αναφέρονται στις ατομικά (άνευ προσηγογραφίας) και χωρίς διακριτική ευχέρεια ασκούμενες αρμοδιότητες (διορισμός Πρωθυπουργού, διερευνητικές εντολές, απαλλαγή Κυβέρνησης από καθήκοντα και διάλυση Βουλής για εκλογή νέου ΠτΔ), εφόσον έγινε με πρόθεση και έχει ως συνέπεια τη σοβαρή διατάραξη του πολιτεύματος/ ποινή: έκπτωση από το αξίωμα και (2ετής έως 10ετής) στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων/ παραγραφή: ετήσια, από την ημέρα τέλεσης]. Για πράξεις που **δεν σχετίζονται με την άσκηση των καθηκόντων** του **η δίωξη αναστέλλεται** [ακαταδίωκτο, αλλά πλήρη αστική ευθύνη: έγερση χωρίς ειδικές προϋποθέσεις] εωσότου λήξει η προεδρική θητεία.»



Διαδικασία απόδοσης ποινικής ευθύνης ΠτΔ

- Άρθρο 49 Συντ.

«2. Η πρόταση για κατηγορία και παραπομπή του Προέδρου της Δημοκρατίας σε δίκη υποβάλλεται στη **Βουλή υπογραμμένη από το ένα τρίτο τουλάχιστον των μελών της** και γίνεται αποδεκτή με απόφαση **[ονομαστική ψηφοφορία σε μυστική συνεδρίαση]** που λαμβάνεται **με πλειοψηφία των δύο τρίτων του συνόλου των μελών της**.

3. Αν η πρόταση γίνει αποδεκτή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παραπέμπεται **στο δικαστήριο του άρθρου 86 [Ειδικό Δικαστήριο]**. Οι **σχετικές μ' αυτό διατάξεις [ν. περί ευθύνης Υπουργών]** εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση αυτή.

4. Αφότου παραπεμφθεί, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας **απέχει από την άσκηση των καθηκόντων του** και αναπληρώνεται, σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 34. Αναλαμβάνει πάλι τα καθήκοντά του, αφότου το δικαστήριο του άρθρου 86 εκδώσει απαλλακτική απόφαση, εφόσον δεν εξαντλήθηκε η θητεία του.

5. Νόμος **[ν. 265/1977: ανεφάρμοστες οι διαδικαστικές διατάξεις των άρθρων 6 επ., λόγω αντίθεσης σε 65§1 και 49§3 Συντ.]** που ψηφίζεται από την Ολομέλεια της Βουλής ρυθμίζει τα σχετικά με την **εφαρμογή [πρόβλεψη ιδιώνυμων αδικημάτων]** των διατάξεων του άρθρου αυτού.»



Οι προεδρικές αρμοδιότητες & οι αρχές που τις διέπουν

- Κατηγοριοποίηση των προεδρικών αρμοδιοτήτων:

α) ρυθμιστικές

β) διεθνούς παραστάτη

γ) νομοθετικές

δ) εκτελεστικές

(Η κατηγοριοποίηση των προεδρικών αρμοδιοτήτων ακολουθεί το σύγγραμμα του Κ. Χρυσόγονου, Συνταγματικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003, σ. 593-603.)

- **Κριτήριο:** η ιδιότητα υπό την οποία ασκούνται από τον ΠτΔ

- Αρχές που διέπουν την άσκησή τους

- ο κανόνας της προσυπογραφής

- ο κανόνας της δημοσιότητας

- το τεκμήριο αναρμοδιότητας



I.

Ο κανόνας της προσυπογραφής

Άρθρο 35 Συντ.

«1. Καμία πράξη [γραπτή που ενεργεί ως αρχηγός του κράτους, βλ. και 85 Συντ.] του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν ισχύει ούτε εκτελείται **χωρίς της προσυπογραφή του αρμόδιου Υπουργού**, ο οποίος με μόνη την υπογραφή του γίνεται υπεύθυνος, και χωρίς τη δημοσίευσή της στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.»

Πρόσθετη υπογραφή, όχι όμως και παρεπόμενη — και οι 2 υπογραφές εξ ίσου απαραίτητες (σύμπραξη ΠτΔ & Κυβέρνησης/ Υπουργού για να ισχύσουν και να εκτελούνται οι προεδρικές πράξεις: σύνθετο όργανο)

Εννοιολογικά η προσυπογραφή έπεται της υπογραφής από τον ΠτΔ/ Στην πράξη προηγείται → ο Υπουργός αναλαμβάνει την πρωτοβουλία για έκδοση πράξης + καθορίζει το περιεχόμενό της (82§1 Συντ.) → 2 υπογραφές: 1 για πρόταση & 1 για προσυπογραφή πριν από την υπογραφή του ΠτΔ

Ο ΠτΔ υπογράφει το σχέδιο διατάγματος στο τέλος, περιοριζόμενος σε έλεγχο προφανούς παρανομίας (+ αντισυνταγματικότητας)/ αναρμόδιος για έλεγχο σκοπιμότητας

Κατά τον χρόνο δημοσίευσης των πράξεων: ΠτΔ και Υπουργός θα πρέπει να εξακολουθούν να κατέχουν τα αξιώματά τους

(Βλ. Φ. Σπυρόπουλου, Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σ. 342-343 &

Κ. Χρυσόγονου, Συνταγματικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003, σ. 588-590)



Οι άνευ προσυπογραφής πράξεις του ΠτΔ

- Άρθρο 35 Συντ. [εξαντλητική απαρίθμηση]

«1. ...Στην περίπτωση που η Κυβέρνηση απαλλαγεί από τα καθήκοντά της σύμφωνα με το άρθρο 38 παράγραφος 1, αν ο Πρωθυπουργός δεν προσυπογράφει το οικείο διάταγμα, αυτό υπογράφεται μόνο από τον πρόεδρο της Δημοκρατίας. [άλλως θα παρέμενε αντισυνταγματικά στην εξουσία]

2. Κατ' εξαίρεση δεν απαιτείται προσυπογραφή για τις ακόλουθες πράξεις:

α) το διορισμό Πρωθυπουργού, [προς αποφυγή του διλήμματος ποιος Πρωθυπουργός – ο απερχόμενος ή ο νέος – πρέπει να το υπογράψει]

β) την ανάθεση διερευνητικής εντολής σύμφωνα με το άρθρο 37 παράγραφοι 2, 3 και 4,

γ) για διάλυση της Βουλής κατά το άρθρο 32 παράγραφος 4 [δέσμια αρμοδιότητα] και κατά το άρθρο 41 παράγραφος 1 [ρυθμιστική αρμοδιότητα, κατά διακριτική ευχέρεια], αν δεν την προσυπογράψει ο Πρωθυπουργός, και κατά το άρθρο 53 παράγραφος 1 [άλλως θα παρέμενε αντισυνταγματικά στην εξουσία], αν δεν την προσυπογράψει το Υπουργικό Συμβούλιο,

δ) την αναπομπή κατά το άρθρο 42 παράγραφος 1 νομοσχεδίου η πρότασης νόμου που έχει ψηφιστεί από τη Βουλή. [για να αποφευχθεί το ενδεχόμενο να φέρει προσκόμματα η Κυβέρνηση]

ε) το διορισμό του προσωπικού των υπηρεσιών της Προεδρίας της Δημοκρατίας. [βλ. 33§3 Σ. & π.δ 351/1991]

3. Το διάταγμα με το οποίο προκηρύσσεται δημοψήφισμα για νομοσχέδιο, σύμφωνα με το άρθρο 44 παράγραφος 2, προσυπογράφεται από τον Πρόεδρο της Βουλής.» [απόφαση της Βουλής]



II.

Ο κανόνας της δημοσιότητας

- Άρθρο 35 Συντ.

«1. Καμία **[ανεξάιρετος κανόνας]** πράξη του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν ισχύει ούτε εκτελείται ... χωρίς τη δημοσίευσή της στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.» **[εξωτερικό τυπικό στοιχείο/ άλλως ανυπόστατη η πράξη, βλ. και 42§1 Συντ. ειδικά για τους τυπικούς νόμους]**

- Βασική αρχή για την τελείωση όχι μόνο των τυπικών νόμων και των π.δ., αλλά και των λοιπών κανονιστικού (& ορισμένες γενικές ατομικές πράξεις: σχέδια πόλεως) χαρακτήρα διοικητικών πράξεων——→προσιτές στους πολίτες
- Η δημοσίευση θεωρείται ότι έχει συντελεσθεί μόνο με την πραγματική κυκλοφορία του σχετικού φύλλου της ΕτΚ
- Θεμιτός ή και επιβεβλημένος (14§3 περ. γ' Συντ.) ο πλήρης αποκλεισμός της δημοσίευσης εμπιστευτικών κανονιστικών αποφάσεων του Υπουργού Εθνικής Άμυνας

(βλ. Φ. Σπυρόπουλου, Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σ. 343 &

Κ. Χρυσόγονου, Συνταγματικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003, σ. 590-591)



III.

Το τεκμήριο αναρμοδιότητας

- Άρθρο 50 Συντ.

«Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έχει άλλες αρμοδιότητες, παρά μόνο όσες του απονέμουν **ρητά** το Σύνταγμα και οι νόμοι που είναι σύμφωνοι μ' αυτό.»

- Κανόνας που ισχύει ούτως ή άλλως για όλα τα κρατικά όργανα

- Ποια η *ratio* της διάταξης;

A) κάθε διάταξη που απονέμει αρμοδιότητες στον ΠτΔ θα πρέπει να ερμηνεύεται στενά/ ο ΠτΔ δεν δικαιούται να ασκεί δική του πολιτική, παράλληλα ή αντίθετα προς αυτήν της κυβέρνησης

B) κατά μείζονα λόγο τα υπόλοιπα όργανα της εκτελεστικής εξουσίας να ενεργούν *intra & secundum legem*/ γενική αρμοδιότητα της Βουλής: όχι θεματικός περιορισμός για το περιεχόμενο του τυπικού νόμου (βλ. όμως περιορισμοί από συνταγματικά δικαιώματα), εντός του πλαισίου των συνταγματικά προβλεπόμενων διαδικασιών

(βλ. Κ. Χρυσόγονου, Συνταγματικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003, σ. 592-593)



Οι ρυθμιστικές αρμοδιότητες του ΠτΔ

- A) ο διορισμός πρωθυπουργού
- B) ο διορισμός και η παύση των λοιπών μελών της Κυβέρνησης και των υφυπουργών
- Γ) η απαλλαγή της κυβέρνησης από τα καθήκοντά της
- Δ) η διάλυση της Βουλής και η προκήρυξη εκλογών
- E) η σύγκλιση της Βουλής σε σύνοδο
- Στ) η κήρυξη της έναρξης και της λήξης των εργασιών της Βουλής
- Z) η αναστολή των εργασιών της Βουλής
- H) η προκήρυξη δημοψηφίσματος
- Μορφή προεδρικού διατάγματος μη υποκείμενου σε ακυρωτικό έλεγχο: ο ΠτΔ ως ρυθμιστής του πολιτεύματος και όχι ως διοικητική αρχή (ΣτΕ: «**κυβερνητικές πράξεις**»)
- Θ) η παροχή διερευνητικών εντολών (όχι έκδοση διατάγματος: διαδικαστικά βήματα στην πορεία σχηματισμού Κυβέρνησης)
- I) δυνατότητα να απευθύνει διαγγέλματα προς τον λαό (44§3 Συντ.)
- ΙΑ) οι σχετικές με την κήρυξη της χώρας σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης [: η δημοσίευση της απόφασης της Βουλής (48§1 Συντ.), η έκδοση του προβλεπόμενου στο άρθρο 48§2 Συντ. διατάγματος]



Αρμοδιότητες διεθνούς παραστάτη

- Άρθρο 36 Συντ.

«1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, με τήρηση οπωσδήποτε των ορισμών του άρθρου 35 παράγραφος 1, εκπροσωπεί διεθνώς το Κράτος [παρέχει τα διαπιστευτήρια γράμματα στους έλληνες διπλωμάτες στο εξωτερικό και δέχεται τα αντίστοιχα των ξένων διπλωματών στην Ελλάδα], κηρύσσει πόλεμο, συνομολογεί συνθήκες ειρήνης, συμμαχίας, οικονομικής συνεργασίας και συμμετοχής σε διεθνείς οργανισμούς ή ενώσεις και τις ανακοινώνει στη Βουλή, με τις αναγκαίες διασαφήσεις, όταν το συμφέρον και η ασφάλεια του Κράτους το επιτρέπουν.»



Νομοθετικές αρμοδιότητες

- A) **Άρθρο 42 Συντ.:** «1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας **εκδίδει [διαβεβαίωση ότι ο νόμος δεν πάσχει από εσωτερική τυπική αντισυνταγματικότητα]** και **δημοσιεύει** τους νόμους που έχουν ψηφιστεί από τη Βουλή **μέσα σε ένα μήνα** από την ψήφισή τους.»
- B) **Άρθρο 42 Συντ.:** «1. ...Μέσα στην προθεσμία που προβλέπεται στο προηγούμενο εδάφιο, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να **αναπέμψει στη Βουλή** νομοσχέδιο που έχει ψηφιστεί από αυτή, εκθέτοντας και τους **λόγους [μόνο διαδικαστικές παραβάσεις ή και ουσιαστική αντισυνταγματικότητα;]** της αναπομπής.
2. Πρόταση νόμου ή νομοσχέδιο που έχει αναπεμφθεί από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας στη Βουλή εισάγεται στην Ολομέλειά της και, αν επιψηφιστεί και πάλι με **την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών** κατά τη διαδικασία του άρθρου 76 παράγραφος 2, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας το εκδίδει και το δημοσιεύει υποχρεωτικά **μέσα σε δέκα ημέρες** από την επιψήφισή του. **[οι προθεσμίες τάσσονται κατά του αρχηγού του κράτους]**
- Γ) έκδοση πράξεων νομοθετικού περιεχομένου (44§1 και 48§5 Συντ.)
- Δ) **Άρθρο 47 Συντ. [δικαστική αρμοδιότητα κατά την κρατούσα γνώμη/ Κ. Χρυσόγονος: θέσπιση πρωτεύοντα καταργητικού κανόνα για ορισμένο άτομο και για συγκεκριμένη πράξη=(λειτουργικά) ατομικό νόμο, εξαίρεση στο άρθρο 43§1 Συντ./ κατά τη νομολογία: «κυβερνητική πράξη»]**
- «1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει το **δικαίωμα [αρμοδιότητα]**, ύστερα από **πρόταση [πρωτοβουλία] του Υπουργού Δικαιοσύνης** και **γνώμη συμβουλίου** που συγκροτείται κατά πλειοψηφία από δικαστές, **να χαρίζει, μετατρέπει ή μετριάζει τις ποινές [δεν θίγει την καταδικαστική απόφαση/ αφορά στην εκτέλεση]** που επιβάλλουν τα δικαστήρια, καθώς και να αίρει τις κάθε είδους νόμιμες συνέπειες ποινών που έχουν επιβληθεί και εκτιθεί.
2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας **μόνο με τη συγκατάθεση [=απόφαση] της Βουλής** έχει το δικαίωμα να απονέμει **χάρη σε Υπουργό** που καταδικάστηκε κατά το άρθρο 86.»



Εκτελεστικές αρμοδιότητες

- A) έκδοση κανονιστικών διαταγμάτων
- B) διορισμός και παύση των δημοσίων υπαλλήλων (46§1 Συντ.)
- Γ) διορισμός δικαστικών λειτουργών (88§1 Συντ.)
- Δ) διενέργεια υπηρεσιακών μεταβολών δικαστικών λειτουργών (90§§1 και 5 Συντ.)
- E) απονομή παρασήμων [διακριτικά μετάλλια ή εμβλήματα που απονέμονται σε πρόσωπα ως ένδειξη αναγνώρισης εξαιρετικών υπηρεσιών και πράξεων] (46§2 Συντ.)

Στ) Άρθρο 45 Συντ.

«Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι αρχηγός [συμβολικά: διαφύλαξη υπερκομματικού χαρακτήρα του στρατεύματος/ δυνατότητα ενημέρωσης επί στρατιωτικών θεμάτων και να τα συζητά με τους αρμόδιους κυβερνητικούς παράγοντες] των Ενόπλων Δυνάμεων της Χώρας, που τη διοίκησή τους ασκεί η **Κυβέρνηση**, όπως νόμος ορίζει. Απονέμει [με διάταγμα] επίσης τους βαθμούς σε όσους υπηρετούν σ' αυτές, όπως νόμος ορίζει.»



Βασική βιβλιογραφία

- *Κ. Χρυσόγονου*, Συνταγματικό Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003, σ. 567-603.
- *Ευ. Βενιζέλου*, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, Αναθεωρημένη Έκδοση, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2008, σ. 573-608.
- *Κ. Μαυριά*, Συνταγματικό Δίκαιο, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σ. 477-528.
- *Δ. Τσάτσου*, Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Β΄, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1993, σ. 122-127 & 329-373.





Σας ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας

Δημήτρης Νικηφόρος



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

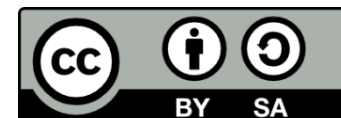


ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ





Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Δημήτριος Νικηφόρος
Θεσσαλονίκη, Εαρινό Εξάμηνο 2012-2013



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

